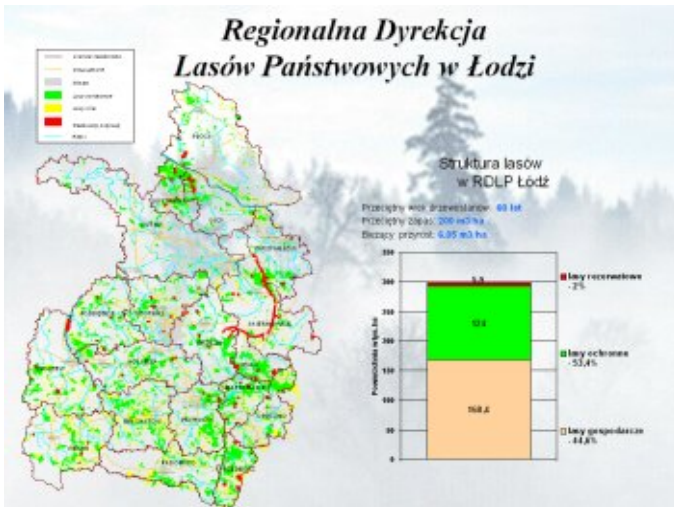

**FUNKCJE LASÓW MAZOWIECKICH I ŁÓDZKICH W ŚWIETLE
ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU**

Andrzej Rodziewicz

Ryc. 1. Struktura lasów na terenie RDLP Łódź i rozmieszczenie rezerwatów przyrody.

Fig. 1. Structure of forests on the area of Regional Directorate of State Forests Łódź, and distribution of forests reserves.

Ryc. 2. Struktura lasów na terenie RDLP Warszawa i rozmieszczenie rezerwatów przyrody.

Fig. 2. Structure of forests on the area of Regional Directorate of State Forests Warszawa, and distribution of nature reserves.

Ryc. 3. Typy rezerwatów przyrody na terenie RDLP w Łodzi.

Fig. 3. Types of nature reserves on the area of Regional Directorate of State Forests Łódź.

Ryc. 4. Typy rezerwatów przyrody na terenie RDLP w Warszawie.

Fig. 4. Types of nature reserves on the area of Regional Directorate of State Forests Warszawa.

MAŁA RETENCJA W NADLEŚNICTWIE GARWOLIN
Lucyna Błędowska

Fot. 1. Zbiornik (2,8 ha) w leśnictwie Malamówka (fot. L. Błędowska).

Fot. 1. Water reservoir (208 ha) in Malamówka range (208 ha) (photo. L. Błędowska).

WALORY PRZYRODNICZE ŚRÓDLEŚNYCH TORFOWISK MSZARNYCH
POJEZIERZA POMORSKIEGO I METODY ICH OCHRONY
Małgorzata Sławska

Fot.1. Przykład torfowiska mszarnego (fot. M. Sławski).

Photo 2. Example of sphagnum bog (photo M. Sławski).

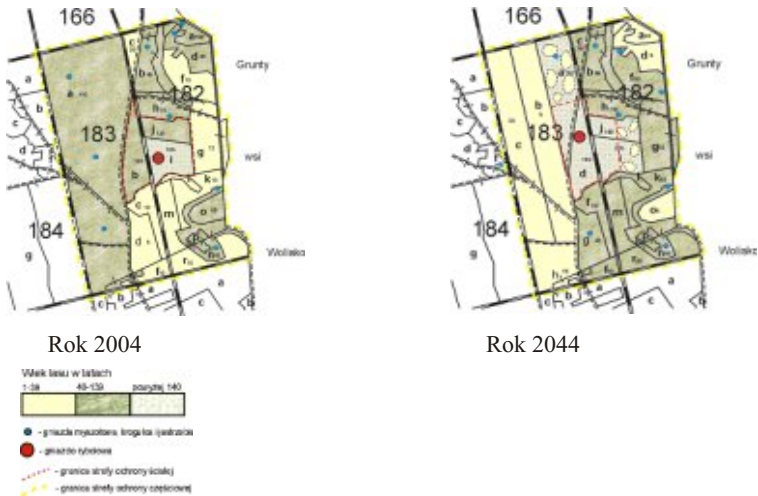

WIELOFUNKCYJNOŚĆ LASÓW JAKO SKUTECZNY MECHANIZM OCHRONY GATUNKOWEJ PTAKÓW SZPONIASTYCH W POLSCE

Zdzisław Cenian

Rys.1. Odmienny sposób zarządzania lasami państwowymi w stosunku do gatunków ptaków szponiastych o wysokich (rybołów) i niskich wymaganiach siedliskowych (myszołów, jastrząb, krogulec) na przestrzeni 40 lat.

Fig. 1. Different methods of forest management in habitat of birds of prey with high (osprey) and low (buzzard, goshawk, sparrowhawk) habitat demands.

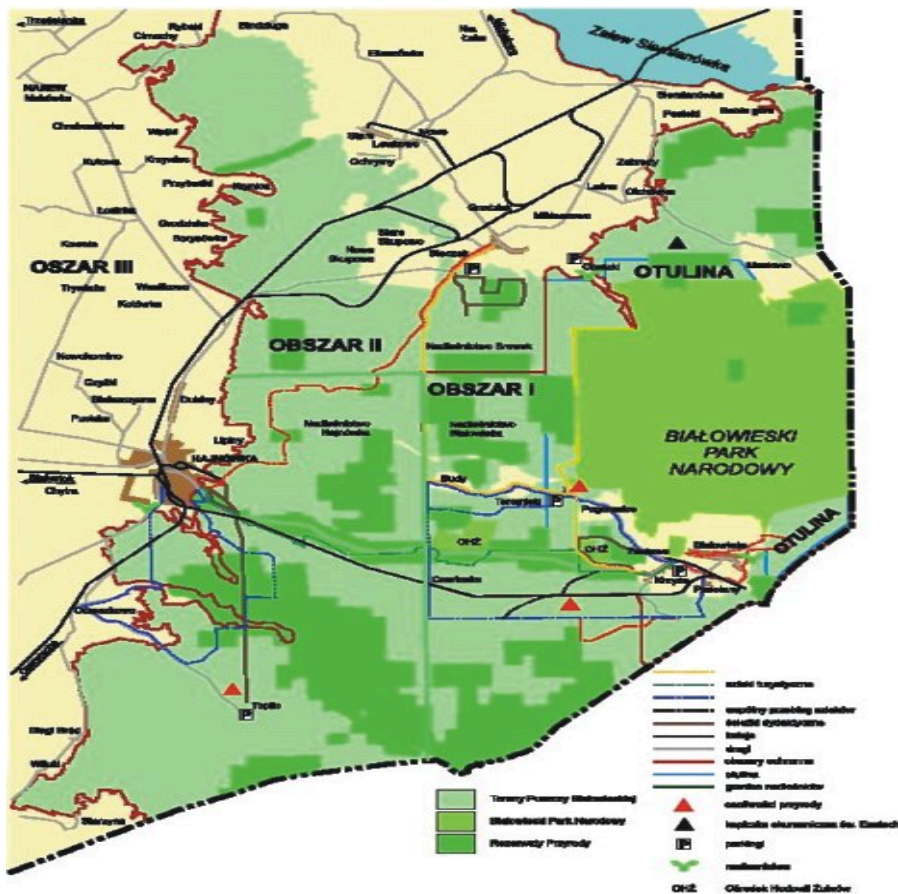

Fot. 1. Wspólna wizyta terenowa służby leśnej i przedstawicieli Komitetu Ochrony Orłów przy gnieździe bielika na terenie Nadleśnictwa Grotniki (fot. D. Anderwald).

Photo 2. A collective visit of foresters and representatives of The Eagle Conservation Committee at a white-tailed eagle nest on forest inspectorate Grotniki (photo D. Anderwald).

CZYNNA OCHRONA PRZYRODY NA TERENIE BIAŁOWIESKIEGO PARKU NARODOWEGO NA PRZYKŁADZIE OBRĘBU OCHRONNEGO "HWOŻNA"
 Józef Popiel, Andrzej Karczawski

WIELOFUNKCYJNOŚĆ LASÓW JAKO SKUTECZNY MECHANIZM OCHRONY GATUNKOWEJ PTAKÓW SZPONIASTYCH W POLSCE

Zdzisław Cenian

Abstrakt

Tytuł niniejszej pracy łączy treści wynikające z dwóch bardzo istotnych aktów prawnych: ustawy o lasach i ustawy o ochronie przyrody. Ustawa o ochronie przyrody i stosowne do niej rozporządzenia wskazują bowiem pewną grupę gatunków leśnych, dla których wielofunkcyjna strategia zarządzania lasami stanowi ważny, a czasami jedyny mechanizm skutecznej realizacji wnioskowanych form ochrony. Pragnę przybliżyć Państwu problem godzenia funkcji ochronnych i gospodarczych lasów na przykładzie ochrony siedlisk lęgowych ptaków szponiastych, chociaż analogiczną strategię można zapewne przyjąć dla innych chronionych gatunków zwierząt, roślin i grzybów.

Funkcję ochronną lasów, w kontekście ochrony ostoi lęgowych ptaków szponiastych, rozpatrywać należy na dwóch zasadniczych poziomach, wynikających ze stopnia wyspecjalizowania gatunku w zakresie wymagań siedliskowych: zapewnienia trwałości lasów jako ekosystemów (1) oraz zabezpieczania siedlisk gatunków wysoko wyspecjalizowanych (2).

Pierwszy z nich, poziom podstawowy, to zapewnienie trwałości lasów jako ekosystemu. Dla gatunków o małych wymaganiach siedliskowych gospodarka leśna, oparta na planowanym pozyskaniu surowca drzewnego w odpowiednim wieku rębności i jednoczesnym odnawianiu lasów, jest wystarczającą formą ochrony miejsc gniazdowych. Z tego też względu rozporządzenie w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną zawiera odstępstwa od zakazów kolidujących z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej, jeżeli technologia prac uniemożliwia przestrzeganie zakazów. Drugi poziom kształtowania funkcji ochronnej lasów wykracza poza klasyczną technikę planowej gospodarki leśnej i obejmuje sferę działań zabezpieczających siedliska gatunków wysoko wyspecjalizowanych. W praktyce dotyczy to bardzo nielicznej grupy gatunków ptaków leśnych, spośród których najliczniej reprezentowane są ptaki szponiaste. Rozporządzenie w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną nie dopuszcza w tym przypadku odstępstw od zakazów ochronnych. Oznacza to, że prace gospodarcze, prowadzone w lasach nie mogą powodować niszczenia gniazd, siedlisk i ostoi, a także świadomego płoszenia i niepokojenia ptaków. Mamy więc w tym przypadku do czynienia z całkowitym podporządkowaniem funkcji gospodarczych zadaniom ochronnym. W praktyce leśnej dla wysoko wyspecjalizowanych gatunków ptaków szponiastych wyznaczane są ostoje miejsc rozrodu, nazywane popularnie strefami ochronnymi.

Przyjrzyjmy się bliżej temu zagadnieniu na przykładzie dwóch gatunków ptaków szponiastych: szeroko rozpowszechnionego myszołowa i skrajnie nielicznego w Polsce rybołowa. Myszołów gniazduje w różnych typach lasów i nie jest gatunkiem szczególnie wymagającym w wyborze siedliska gniazdowego. Gniazda buduje nawet w drzewostanach w wieku 40-80 lat, których udział w przeciętnej strukturze lasów polskich jest znaczny (ok.

35%). Dodatkowo w tych klasach wieku rzadko prowadzone są prace zrębowe, co zmniejsza ryzyko zniszczenia gniazda. Można więc bez wątplenia stwierdzić, że stosowane w Polsce zasady hodowli lasów są wystarczającą formą zabezpieczenia siedlisk tego gatunku. Gdybyśmy się jednak pokusili (mimo braku ekologicznego uzasadnienia) rygorystycznie przestrzegać zakazu niszczenia gniazd i siedlisk gniazdowych myszolowa oraz płoszenia i niepokojenia ptaków okaże się, że nie jest to technicznie możliwe. Lokalnie myszolów może gniazdować w zagęszczeniach osiagających nawet 5-8 par 1km² powierzchni leśnej. Biorąc pod uwagę fakt, że na tym samym terenie występować mogą inne, względnie liczne gatunki ptaków szponiastych, tak rozumiana ochrona doprowadziłaby do skrajnej marginalizacji funkcji gospodarczej lasu.

Odmienne przedstawiają się preferencje siedliskowe rybołowa. Na podstawie wyników monitoringu realizowanego przez Komitet Ochrony Orłów ustalono, że średni wiek drzewostanów w lasach zasiedlanych przez rybołowa wynosi 140-180 lat. Nadmienić należy, że są to prawie wyłącznie drzewostany sosnowe. Pomijając całą sferę uwarunkowań wpływających na tak swoiste preferencje tego gatunku stwierdzić należy, że tradycyjna gospodarka leśna nie zapewni odpowiednich warunków siedliskowych dla rybołowa. Tak wiekowe lasy stanowią bowiem w skali kraju zaledwie 2-3% powierzchni leśnej, z czego preferowane przez rybołowa bory sosnowe nie zajmują nawet 0,1%. Zdecydowanie wyższe jest ponadto ryzyko, iż w zasiedlanym starodrzewu wykonany zostanie zręb.

Problem odmiennego sposobu gospodarowania lasami, stanowiącymi ostoje legowe wysoko wyspecjalizowanych ptaków szponiastych, rozwiązano poprzez powoływanie w tych miejscach stref ochronnych, wyłączonych z gospodarczego użytkowania. Spośród występujących w Polsce ptaków szponiastych gniazdujących w lasach 5 gatunków zaliczyć można do grupy opisanej na przykładzie myszolowa. Dla pozostałych 8 gatunków leśnych dla zachowania preferowanych przez nie siedlisk stosuje się strefy ochronne (tab. 1).

Tabela 1. Gatunki ptaków szponiastych, dla których typowa gospodarka leśna jest wystarczającą formą zabezpieczenia siedlisk lęgowych - kolumna I, do gatunków wymagających zmodyfikowania zasad hodowli lasu (strefy ochronne) - kolumna II.

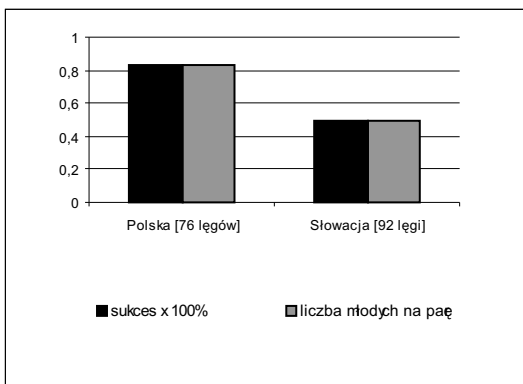
Tab. 1. *Bird of prey species: column I species that normal forest management is right protection method, column II species that need modification in silviculture practice (protection zones).*

I	
gatunek	liczebność w tys. par
1. trzmielojad	1,0 – 2,0
2. jastrząb	3,5 – 5,0
3. krogulec	1,3 – 2,7
4. myszołów	35,0 – 45,0
5. kobuz	1,0 – 2,0
RAZEM <i>Total</i>	41,8 – 56,7

II	
gatunek	liczebność w tys. par
1. kania czarna	0,3 – 0,4
2. kania ruda	0,65 – 0,7
3. bielik	0,6 – 0,67
4. gadożer	0,01 – 0,02
5. orlik krzykliwy	1,7 – 1,9
6. orlik grubodzioby	0,015 – 0,017
7. orzeł przedni	0,03 – 0,035
8. rybołów	0,045 – 0,06
RAZEM <i>Total</i>	3,35 – 3,802

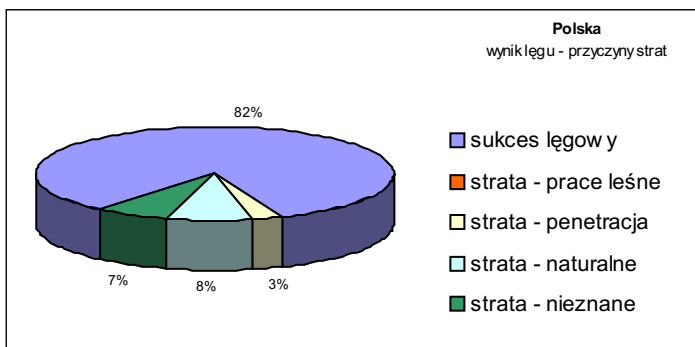
Wytyczenie wyraźnej granicy oddzielającej gatunki, dla których typowa gospodarka leśna jest wystarczającą formą ochrony siedlisk od gatunków wymagających zmodyfikowania zasad hodowli lasu (strefy ochronne), nie jest zadaniem prostym. Nie trudno zauważyć, że w grupie gatunków uznanych za wysoko wyspecjalizowane wyraźnie wyróżnia się pod względem liczebnym orlik krzykliwy. Dlaczego więc ustanawia się strefy ochronne dla tego gatunku? Odpowiedź na to pytanie znajdziemy śledząc wyniki zgromadzone przez Komitet Ochrony Orłów i słowacką organizację SVODAS na terenie Karpat Wschodnich. Badania przeprowadzono w 2000 roku poprzez kontrolę 244 stanowisk orlika krzykliwego w polsko-słowackich Karpatach. Spośród 168 par, dla których określono końcowy efekt legu 108 szczęśliwie wyprowadziło młode, co stanowi 64% analizowanych lęgów. Parametr jak na ten gatunek wysoki i niewątpliwie wystarczający dla utrzymania populacji na poziomie stabilnym. Jeśli jednak oddzielnej analizie poddamy populację polską i słowacką uzyskamy wyniki zaskakujące. Okazuje się bowiem, że sukces lęgowy orlików krzykliwych, gniazdujących na Słowacji był niższy o ponad 30% od uzyskanego przez populację polską. Rzutuje to bezpośrednio na możliwości reprodukcyjne populacji. W Polsce na każde 100 par orlika krzykliwego przypada ponad 80 odchowanych młodych, a analogiczny współczynnik na Słowacji jest prawie o połowę niższy: 50 młodych na 100 par lęgowych.

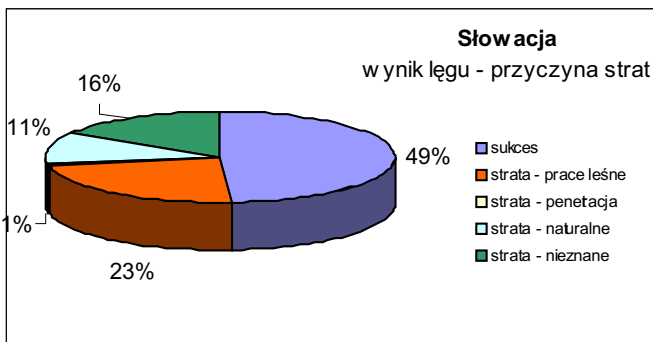
Rys. 2. Porównanie parametrów rozrodczych orlika krzykliwego w polskich i słowackich Karpatach.
Fig. 2. Comparison of birth parameters of lesser spotted eagle in polish and slovakian Carpathian.

Żeby wyjaśnić tak znaczne różnice zdolności reprodukcyjnych w obrębie zwartej populacji, gniazdującej w bardzo zbliżonych warunkach siedliskowych, poddano analizie przyczyny strat w lęgach orlika krzykliwego. Wyniki wskazują jednoznacznie, że przyczyną obniżonego sukcesu lęgowego na Słowacji jest prowadzenie prac leśnych w miejscach gniazdowania orlika. W Polsce w 2000 roku nie odnotowano ani jednego przypadku zniszczenia lęgu orlika w trakcie prowadzonych prac gospodarczych. Wyniki słowackie są w tym względzie przytłaczające. Prace leśne spowodowały tutaj zniszczenie 21 lęgów, a można przypuszczać, że Pznaczną część strat o nierozpoznanych przyczynach nastąpiła również w efekcie prowadzenia zabiegów gospodarczych w lasach (rys.3.).

Rys. 3. Przyczyny wyższych strat w lęgach orlika krzykliwego na Słowacji: brak skutecznej formy zabezpieczenia ostoi lęgowych przed niekorzystnym wpływem prac leśnych.
Fig. 3. Causes of higher lose in lesser spotted eagle's nests in Slovakia: lack of efficient form of nest protection during forest labours.

Źródłem znacznych różnic w warunkach bytowania orlika krzykliwego w Polsce i na Słowacji jest odmienny sposób zarządzania lasami. Na Słowacji udział lasów prywatnych w ogólnej lesistości kraju osiąga lokalnie 50-70%. Reprywatyzacja słowackich lasów doprowadziła do zdominowania funkcji ochronnych przez funkcje gospodarcze. Mimo, że siedliska orlika krzykliwego, zgodnie ze słowackim prawem podlegają ochronie, brak skutecznych rozwiązań wykonawczych powoduje, że nie jest ona w żaden sposób realizowana. W takich warunkach trudno mówić o jakichkolwiek zasadach zrównoważonego leśnictwa, a już na pewno pod wielkim znakiem zapytania stawiana jest ochrona siedlisk zagrożonych gatunków ptaków. W świetle zaprezentowanych wyników żywo dyskutowane od pewnego czasu koncepcje reprywatyzacji lasów w Polsce jawią się jako realne zagrożenie dla leśnictwa zrównoważonego. Absurdalne pomysły reformowania polskiego leśnictwa rozważane przez sfery rządowe są sprzeczne z zasadami zrównoważonego rozwoju, stanowiącymi fundament polityki ekologicznej państwa.

Spróbujmy na zakończenie postawić sobie pytanie: czy stać nas na zrównoważone leśnictwo i pielęgnację jego wielofunkcyjnych walorów? Ochrona strefowa ptaków szponiastych jest dobitnym dowodem, że tak. Współpraca Komitetu Ochrony Orłów z Lasami Państwowymi zaowocowała zinventaryzowaniem na terenie kraju blisko 2,5 tys. stanowisk 7 gatunków leśnych (bielik - 660, rybołów - 70, orlik krzykliwy - 1250, orlik grubodzioby - 17, orzeł przedni - 30, kania czarna - 190, kania ruda - 280). W 1750 stanowiskach zlokalizowano położenie gniazd i opisano granice stref ochronnych. Wypracowaliśmy wspólnie doskonały system ochrony gatunkowej o olbrzymim zasięgu oddziaływania, który może być modelowym przykładem nawet dla wysoko rozwiniętych państw europejskich. Ostatnim etapem wdrażania ochrony strefowej ptaków szponiastych jest wypracowanie sprawnego systemu zarządzania strefami, na poziomie najniższych szczebli administracji leśnej. W następstwie przenoszenia się ptaków na nowe miejsca gniazdowe (położone poza granicami stref ochronnych) ochrona strefowa pozostawiona bez stałego nadzoru po upływie kilku lat stopniowo przestaje spełniać funkcje, dla których została powołana. Z tego względu strefy ochronne wymagają regularnych kontroli i cyklicznie powtarzanej weryfikacji (likwidacja i ustanawianie nowych stref lub korekta granic). Komitet Ochrony Orłów w porozumieniu z Generalną Dyrekcją Lasów Państwowych przygotował projekt pn. „Leśnicy polscy, polskim orłom”. Głównym zadaniem projektu jest zapobieganie dezaktualizowaniu się ochrony strefowej bielika, poprzez aktywny udział terenowych służb leśnych w monitoringu stanowisk lęgowych tego gatunku (fot.1). Rozwiązania zastosowane w projekcie zapewnią profesjonalny nadzór nad ochroną populacji lęgowej bielika, poprzez powiększenie grona wykwalifikowanych współpracowników Komitetu Ochrony Orłów w obrębie służb leśnych. W 2004 roku do programu przystąpiło 61 nadleśnictw, a w kolejnych 2 latach zaplanowano wdrożenie projektu w dalszych 131 nadleśnictwach (Anderwald, Cenian 2004).

Multifunctional forest as an effective mechanism of birds of prey protection. Abstract:

Title of this article combine content of two important acts: Forest Act and Nature Protection Act. Nature Protection Act and others related laws indicates group of forest species for which sustainable forestry is an important and sometimes only mechanism of successful protection. I want to discuss issue of protective and economic function conformity in forest on example of protection of nesting sites occupied by birds of prey, although similar strategy can be adopt for other species of animals, plants or fungi.

Protective function of forest, in context of birds of prey protection, has two aspects which are consequences of species preference to habitat: 1 persistence of forest as an ecosystem, 2 existence of habitats of highly specialized species.

Literatura

Anderwald D., Cenian Z. 2004. Ogólnopolski program monitoringu i ochrony bielika. Las Polski 19/2004. Oikos, Warszawa: 20.

Cieślak M. 1991. Awifauna lęgowa rozdrobnionych lasów wschodniej Polski. Not. orn. 32, 3-4; 77-88.

Głowaciński Z. (red.). 2001. Polska czerwona księga zwierząt. PWRiL. Warszawa.

Hagemeijer W.J.M., Blair M.J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. T&A D Poyser. Londyn.

Komitet Ochrony Orłów. 2000. Raport KOO. Not. Orn. 41, 4; 331-345.

Komitet Ochrony Orłów. 2001. Raport KOO. Not. Orn. 42, 4; 299-312.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław.

**Komitet Ochrony Orłów
LAUREAT XII EDYCJI
MEDALU ZA DZIAŁALNOŚĆ
NA RZECZ PRZYRODY**

Zdzisław Cenian
Komitet Ochrony Orłów
ul. Niepodległości 53-55
10-044 Olsztyn
koo@free.ngo.pl